

دکتر احسان ذنون الثامری

علم در عصر سامانی

تاریخ فرهنگی خراسان و ماوراءالنهر
در قرن سوم و چهارم هجری قمری

مترجم
عبدالحمید مطرقی

ثامری، احسان ذنون، پندیدآور
[الحياة العلمية زمن السامانيين : التاريخ الثقافي لخراسان و بلاد ماوراءالنهر في القرنين الثالث و الرابع
للمهجرة]

علم در عصر سامانی: تاریخ فرهنگی خراسان و ماوراءالنهر در قرن سوم و چهارم هجری / احسان
ذنون الثامری، ترجمه عبدالحليم مطرقی -- مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۳.
ISBN 978-964-971-689-3
۳۵۰ ص.

۱. علوم - ایران - تاریخ - قرن ۳ - ۴ ق. ۲. ایران - تاریخ - سامانیان، ۲۷۹ - ۳۸۹ ق.
۳. خراسان - تاریخ. ۴. ماوراءالنهر - تاریخ. الف. مطرقی، عبدالحلیم،
مترجم ب. بنیاد پژوهشهای اسلامی. ج. عنوان.

۹۵۵/۰۴۷۱

DSR ۶۴۵ / ۲ ح ۸۰۴۱۳۹۳

۳۵۵۵۴۲۰

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

علم در عصر سامانی

تاریخ فرهنگی خراسان و ماوراءالنهر در قرن سوم و چهارم هجری قمری

دکتر احسان ذنون الثامری

ترجمه عبدالحليم مطرقی

ویراسته گروه ویراستاری

چاپ اول ۱۳۹۳ / ۱۵۰۰ نسخه وزیري / قیمت: ۱۴۰۰۰۰ ریال

چاپ: دقت

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۲۵

مراکز توزیع:

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاههای کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۳۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۳۷۷۲۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۷	سخن مترجم
۹	آغاز سخن
۱۳	مقدمه
۱۷	فصل اول: پیشینهٔ سیاسی و جغرافیایی
۲۰	سامانیان
۲۲	نفوذ سیاسی سامانیان
۲۵	جغرافیای تاریخی خراسان و سرزمین‌های ماوراءالنهر
۵۸	فصل دوم: مؤسسات و مراکز علمی
۶۴	توجه امیران به دانش و دانشمندان، جایگاه دانشمندان در جامعه
۷۷	مؤسسات علمی
۹۸	مراکز علمی
۱۱۱	فصل سوم: روابط علمی خراسان و ماوراءالنهر
۱۱۱	سفرهای دانشمندان و دانش‌پژوهان به شهرهای جهان اسلام
۱۲۱	نامه‌نگاری‌های علمی
۱۲۴	ریشه‌دار شدن زبان عربی
۱۲۷	پدیدار شدن ادبیان دوزبان عربی و فارسی
۱۳۲	اثرگذاری و اثرپذیری زبان عربی و فارسی
۱۴۰	تشویق به کاربرد زبان فارسی

ترجمه ۱۴۴

فصل چهارم: ادبیات ۱۴۹

شعر عربی: گرایش ها، اغراض، برخی سبک ها و ویژگی ها ۱۵۰

شعر فارسی: اغراض و برخی ویژگی ها ۱۷۵

نثر عربی: انواع برخی ویژگی ها و سبک ها ۱۸۵

نثر فارسی: آغاز و سبک ها ۱۸۷

فرهنگ ملی ۱۹۹

فصل پنجم: دانش های عربی و اسلامی ۲۰۵

دانش های زبانی ۲۰۶

دانش های دینی ۲۱۹

تاریخ ۲۴۵

جغرافیا ۲۶۱

فصل ششم: دانش های نخستین (علوم الاوائل) ۲۶۸

فلسفه ۲۶۸

پزشکی ۲۸۱

داروسازی ۲۸۶

شیمی ۲۸۹

علوم طبیعی ۲۹۴

ریاضیات ۲۹۵

هندسه ۲۹۷

ستاره شناسی ۳۰۰

موسیقی ۳۰۶

فرجام سخن ۳۱۰

کتابنامه ۳۱۷

نخست: منابع و مأخذ عربی ۳۱۷

دوم: کتاب‌های فارسی	۳۳۶
سوم: مآخذ عربی معاصر	۳۳۹
چهارم: مآخذ فارسی جدید	۳۴۳
پنجم: مآخذ عربی	۳۴۴
ششم: پایان‌نامه‌های دانشگاهی	۳۴۷
هفتم: دائرة المعارف و آثاری که به‌طور مشترک گردآوری شده است	۳۴۸
هشتم: مجله‌ها	۳۴۹

سخن مترجم

اگر در سال تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی بخواهیم پیشرفت خود را ادامه دهیم و استقلال خود را حفظ کنیم، باید به توانایی های خود در شکوفا ساختن و به بار نشاندن استعداد های خویش ایمان داشته باشیم. برای رسیدن به این خودباوری، باید هویت فرهنگی و فکری خود را بشناسیم و ارزش های آن را پاس داریم و از استقلال و تمامیت آن عاشقانه دفاع کنیم. خوشبختانه سیر تحولات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و علمی دهه های گذشته کشورمان چنان بوده است که ملت ما، ملت های شرق و ملت های مسلمان پس از بیداری اسلامی به این باور رسیده اند و ریشه های اعتماد به نفس و ایمان به خویشتن بار دیگر در وجود آن ها قدرت یافته است.

خاور زمین، مخصوصاً خراسان و ماوراءالنهر روزگاری دراز سرآمد ملت ها بود و از یاد نخواهد رفت آن زمان که غرب عرصه توحش و جهل بود، مشرق زمین مهد تمدن و فرهنگ و اندیشه را تشکیل می داد و این ساختار عظیم علمی - فرهنگی مغرب زمین که امروز چشم ها را خیره ساخته، از خاک گهرخیز مشرق و اندیشه والای اندیشه وران خراسان بزرگ و ماوراءالنهر سرچشمه گرفته است. افکار و تأملات علمی و فلسفی آنان مبنای آرای متفکران غرب است و تندیس های آنان در مراکز بزرگ علمی جهان گواه حرمت و اعتبارشان در آن دیار.

برای دستیابی به پیشرفت فرهنگی، علمی و استقلال حقیقی مورد نظر رهبران مذهبی، سیاسی و ادبی ما باید جوانان ما فرهنگ و ادب مشرق زمین و اعتبار جهانی خراسان بزرگ و ماوراءالنهر را به طور شایسته بشناسند و ارتباط عمیق آن را با فرهنگ و ادب ملل مغرب زمین درک کنند. چنین ادراکی حس احترام به فرهنگ مشرق زمین و افتخار به هویت فرهنگی خویش را در آنان بیدار خواهد کرد. کتاب‌های مناسب برای رسیدن به چنین هدفی اندکند، اما کتاب *علم در عصر سامانی* ما را در خدمت به این هدف و شناساندن فرهنگ و ادب و اندیشه خراسان و ماوراءالنهر به جوانانمان یاری می‌رساند و روابط آن را با فرهنگ و تفکر مغرب زمین آشکار می‌سازد و احساس خودباوری را در به نسل جوان بدمد. این کتاب علاوه بر ارزش تاریخی، دیدگاه‌های دانشمندان، شاعران، ادیبان، مفسران، پزشکان، مهندسان، متفکران، تاریخ‌نگاران، جغرافی‌دانان، ریاضی‌دانان، موسیقی‌دانان، فیلسوفان و متکلمان مشرق زمین و... را بازمی‌شناسد.

برخی از مطالب کتاب و نیز برخی از اشعار به دلیل هنجارهای اعتقادی (مانند اشعار غزل مذکر) و برخی به دلیل اختصار سطرده شدند.